

EL TEATRE DELS CATALANS A L'EXILI AMERICÀ

Jordi Arbonès

Inici de les representacions en català al Plata

La primera representació teatral en llengua catalana té lloc a Montevideo el 1870, cinc anys després de la instauració del nostre teatre a Barcelona. Havien de passar tres anys abans no es donés la primera obra catalana a Buenos Aires, Les francesilles de Frederic Soler. Aquestes representacions cal suposar eren inspirades més per l'enyor i l'afecció al teatre en si que no pas per cap sentiment patriòtic, car aquest primer grup alternava les obres catalanes amb les castellanes.

Tot aquest període fins a les primeries del nostre segle està signat per l'arribada de figures prominents del teatre ^{de} casa nostra, com ara Teodor Bonaplata, Victoriana Bedós, els fills de Lleó Fontova o Joan B. Llonch, i les obres que es representaven eren aquelles que tenien més èxit a Barcelona, per exemple: Les joies de la Roser, Tal faràs, tal trobaràs i alguna gatada de Pitarra, en un primer moment, a les quals s'hi anirien afegint, cap a finals de segle, totes les de més volada de Frederic Soler, Àngel Guimerà o Feliu i Codina, entre d'altres.

Afirmació del teatre català amb un propòsit de reivindicació nacional

La fundació del Casal Català, el 1908, amb una concepció netament catalanista, l'ànima del qual era Josep Lleonart i Nart, marca l'afermament de l'activitat teatral amb una intenció de crear un fogar de cultura catalana, que fos continuació de la pàtria.

El fet que les representacions es feien en teatres comercials de Buenos Aires i que eren anunciades en cartells pels carrers, juntament amb la vinguda de Santiago Rusiñol i d'Enric Borràs, per exemple, explica, així mateix, l'interès que demostraren els directors i actors argentins pel nostre teatre, a l'extrem d'incloure obres traduïdes del català a llurs repertoris habituals.

Continuïtat en el període 1916-1936

Quan el Casal Català compta amb una sala de teatre dins l'estatge, un

seguit de directòrs (Josep Serra, Joan Vehil, Joan Cunill, avi d'Antoni Cunill Cabanellas, que fou deixeble d'Adrià Gual i fundador de la Comèdia Nacional de l'Argentina, Ramon Mas, Gregori J. Silvestre i Joan Segalà, entre altres) fa possible un dels cicles més brillants i vitals del teatre català a Amèrica. Al costat de les obres d'Avel·lí Artís, Josep Burgas, Àngel Guimerà, Ignasi Iglésias, Puig i Ferrater, Adrià Gual, Apel·les Mestres, Pous i Pagès, Santiago Rusiñol, Josep Ma. de Sagarra, Carles Soldevila i Frederic Soler, es representen traduccions de Goldoni, Hauptmann i Ibsen.

Significació de les funcions teatrals durant la guerra de 1936-39

Tots els catalans conscients de la tragèdia que vivia el nostre poble, radicats a l'Argentina, desenrotllaren una activitat molt gran per tal de brindar llur ajut a les víctimes de les fúries que assolaven la pàtria, dins una nova institució creada "ad-hoc", el Comitè Llibertat. Per tal de recaptar cabals per comprar queviures, medecines, etc., organitzaven funcions teatrals, entre les quals cal destacar la del 7 de novembre de 1938, a profit dels orfes de guerra; la del 4 de desembre del mateix any, amb Margarida Xirgu en el paper de Blanca, de Mar i cel, a benefici de la Llar de l'Actor Vell de Catalunya. Després de la desfeta, aquest compromís i aquesta solidaritat perduren de cara a l'exili: el 6 d'abril de 1940, posaren en escena Els camins d'Antígona d'Ambrosi Garrion, a profit dels intel·lectuals catalans exiliats.

Incidència dels Jocs Florals de l'exili en la renovació dels repertoris teatrals (1941-1960)

És natural que, mancats com estaven d'obres originals publicades a la Catalunya franquista, els directors seguissin atentament, durant aquests anys, la producció que es canalitzava devers els premis Fastenrath i Ignasi Iglésias dels Jocs Florals, convocats pel Patronat de l'exili, els quals manta vegada eren dotats pels mateixos centres o casals catalans de la diàspora que tenien un quadre escènic. D'aquestes obres, en són repre-

sentades per exemple: Fira de desenganys de Xavier Benguerel (Premi Fastenrath); Crim en el teatre de Josep Ma. Poblet (Premi Ignasi Iglésias) Història sentimental de Xavier Amorós (Premi Ignasi Iglésias)

Incorporació dels nous autors de postguerra i del teatre universàl

La tímida publicació de textos teatrals als Països Catalans que es produeix en afluïxar-se els resorts de la censura, permetrà als grups teatrals de l'exili de donar a conèixer obres com ara: Tu i l'hipòcrita de Maria Aurèlia Capmany; La set de la terra de Jordi Pere Cerdà; La nostra mort de cada dia de Manuel de Pedrolo (estrena universal); Parasceve de Blai Bonet; Antígona de Salvador Espriu; És perillós fer-se esperar de Josep Ma. Espinàs; Nord enllà de Ricard Salvat...

Ahora, hom creu que la nostra escena d'ha de nodrir de la producció dels autors dramàtics d'arreu del món i així, per tal com estaven mancats de les traduccions corresponents, davant l'estímul de poder veure-les representades i de fer un acte de servei, alguns escriptors radicats a Amèrica s'emprenen la tasca d'anostrar obres com ara: El rinoceront de Ionesco; El senyor Bonhome i els incendiaris de Max Frischt; La dona del forn de Pagnol; Fi de setmana del dramaturg argentí Roberto M. Cossa; Del pont estant d'Arthur Miller; La gata damunt la teulada i Un tramvia anomenat Desig de Tennessee Williams; La guineu quan no les pot haver... de Figueiredo, etc.

Decandència

A partir del 1967 hom pot apreciar una sensible minva en el nombre de representacions i, les cinc o sis obres per temporada, es redueixen a tres, i a partir del 1970 arriba a una sola per any.

El canvi econòmic favorable que es produeix a casa nostra, constitueix un estímul per retornar a la pàtria, i són molts els catalans que abandonen aquestes terres. Així, el nucli d'actors es veu força afeblit, cosa que repercuteix sensiblement en el nivell de les representacions i fa minvar les possibilitats de posar en escena determinades obres.

Adaptació a la nova conjuntura

Obra Cultural Catalana, atenent a les dificultats que planteja aquest estat de coses, intenta d'assajar una nova forma: el teatre llegit. D'aquesta manera, a partir del 1966 i al llarg de deu o dotze anys presenta: Exode de Baltasar Porcel; La maleta de Rafael Tasis; Els espies de Ricard Salvat; Homes i No de Manuel de Pedrolo; Preguntes i respostes sobre la vida i la mort de Francesc Layret de M.A. Capmany i Xavier Romeu; Història d'una guerra de Baltasar Porcel; Dos quarts de cinc de M.A. Capmany. També munta: Tècnica de cambra de Manuel de Pedrolo i El retaule del flautista de Jordi Teixidor.

Estètica del teatre català a Amèrica

Llevat d'alguns actors i directors professionals que actuaren a les darreries del segle passat i als primers de l'actual, en general la gent que s'han dedicat al teatre en aquestes terres eren afeccionats. Mancats d'una formació sistemàtica, els actors i fins i tot els directors es guiaven més que res per la intuïció, i poques vegades han demostrat la inquietud d'adaptar les tècniques propugnades pels grans teòrics del teatre. Tanmateix, les cròniques registren actuacions i postes en escena memorables.

Els muntatges han seguit la línia tradicional, sense experimentació de cap mena, pràcticament tot al llarg dels períodes examinats. Dins d'aquest estil, però, sempre s'han caracteritzat per una gran dignitat.

Conclusió

La manca de corrents migratoris envers Amèrica, les dificultats econòmiques d'aquests països, les noves formes de vida que s'han imposat els darrers anys (a causa de les distàncies enormes, la TV, l'afebliment de les relacions socials) contribueixen a dissipar les activitats culturals de les col·lectivitats estrangeres, de tal manera que assistim a l'agonia del teatre català en llengua catalana a Amèrica.

La interrelació que, ho hem vist, en algun moment existia entre el nostre teatre i el teatre del país americà és en l'actualitat nul·la. En tot cas la influència haurà d'irradiar directament dels Països Catalans, mit-

jançant la presència de grups i companyies catalans als festivals i entres teatrals que se celebrin en aquestes terres. I cal tenir ben clar que la presència d'actors i directors, o escenògrafs, catalans a les companyies espanyoles que hi vénen no constitueixen cap mena d'aport netament català ni tenen cap mena de transcendència a favor de la difusió i coneixement de la dramaturgia catalana dins els àmbits americans.

Juliol 1990